

Янко Н. А.,
НТУУ "КПІ", м. Київ

ПРО ПРАГМАТИЧНУ СПРЯМОВАНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ДЕТЕКТИВУ (на матеріалі "The Moscow Club" Дж. Файндера)

У статті йдеться про прагматичне спрямування політичного трилера на рівні лексичної прагматики. Визначаються комунікативні інтенції автора та прагматичне надзавдання. Транскрипція та транслітерація у поєднанні з описовою парафразою обрані автором як специфічні засоби відтворення життя віддаленої культури. Вони виявились ефективними в досягненні комунікативних цілей.

Ключові слова: політичний трилер, прагматичний (намір, вплив, надзавдання), транскрипція і транслітерація, описова парафраза, різні культури.

Стаття посвячена прагматичній направленості політичного трилера на рівні лексичної прагматики, определены коммуникативные интенции автора и прагматическое сверхзадание. Транскрипция и транслитерация, в сочетании с описательной парафразой использованы автором как специфические средства изображения жизни иной культуры и оказались эффективными в достижении коммуникативных целей.

Ключевые слова: политический триллер, прагматическое (намерения, влияние, сверхзадание), транскрипция и транслитерация, описательная парафраза, разные культуры.

The article touches upon some problems of pragmatics and presents pragmatic analysis of lexical means in the above mentioned political thriller. It points out to the author's communicative intentions and emphasizes the main message (pragmatic supertask). Transcription and transliteration combined with descriptive explanation, depicting the life of different culture, have proved to be effective means to achieve communicative aims.

Key words: political thriller, pragmatic (intention, influence, supertask), transcription and transliteration, descriptive explanation, different cultures.

Характерною рисою політичного детективу як художнього піджанру є те, що він має чітко спрямоване прагматичне надзавдання. В цьому випадку таким прагматичним надзавданням виступає переважаюча роль співпраці замість ворожечі між народами, які знаходяться у різних соціально-політичних умовах.

Роман Дж. Файндера "The Moscow Club" став по суті першим політичним трилером після холодної війни, в якому завдяки спільним зусиллям раніше ворогуючих сторін вдається уникнути терористичного акту. Цей роман має надзвичайно динамічний сюжет "spy-on-the run intrigue" та "heart-stopping suspense". Такий коментар від літературних критиків є результатом вдалого використання автором різноманітних засобів для вираження прагматичної спрямованості в тому числі і на лексичному рівні.

Характер прагматичного впливу визначається трьома основними факторами. По-перше, це зміст вислову. По-друге, сприйняття повідомлення, що залежить від властивостей знаків, з яких воно складається. По-третє, прагматичний вплив, який залежить також від характеристик рецептора, який сприймає повідомлення [2, с. 138].

Прагматичне ставлення читача до тексту твору визначається як його належністю до певної національної, соціальної та професійної групи, так і використанням в тексті різних експресивних засобів, що відтворюють прагматичну інтенцію автора. В романі протиставляються дві різні культури, соціальні і політичні системи, етнічні ментальності. Це якраз і створює необхідний прагматичний ефект.

Терміну "культура" все частіше надається більш широка інтерпретація, як категорія досвіду етносу та експлікатору його концептуалізації навколишнього світу. Нижче наведено, на наш погляд, яскравий приклад вживання лексичної одиниці "культура" в її широкому значенні: "... живучи в епоху інформації, ми все ж змушені констатувати, як мало різні народи і культури знають одне про одного і як рідко відчувається між ними справжній діалог" [1, с. 12]. Такий діалог включає і особливості історичного розвитку, соціальні особливості суспільства, психологічні риси даного етносу, його традиції, цінності, поведінку, побут та інше. Інакше кажучи, в поняття "культура" входять практично всі аспекти буття та свідомості етносу [3; 6]. Ці особливості можуть виявлятися на різних рівнях мовної структури в правилах вербальної комунікації, а також в способах опису навколишньої реальності.

Діалог культур містить в собі й прагматичний аспект. В даному політичному трилері американський розвідник з численними пригодами пересувається Західною Європою з тим, щоб якнайшвидше дістатися Москви і запобігти терористичному акту. Прагматичне надзавдання цього твору полягає також і в тому, щоб показати англослов'янському читачеві роль відважного розвідника і всієї американської розвідки в цілому в запобіганні вибуху на Красній Площі. Хоча період холодної війни вже минув, але уявлення про Росію не могли так швидко змінитися, вона все ще є для англослов'янського читача невідомою та загадковою. І тут автор твору обирає засоби прагматичного впливу, які підкреслюють існуючі розбіжності в сприйнятті довколишньої реальності та ментальності. Англослов'янський читач сам робить зіставлення, спираючись на цілий арсенал наданих письменником незвичних та загадкових слів, словосполучень і цілих речень з спілкування іншомовного віддаленого етносу.

Відомо, що мета комунікації є головним компонентом змісту вислову. Виходячи з цього Дж. Файндер досягає розуміння читачем змісту свого твору і, що є головним, прагматичного ефекту тим, що майже за кожним іншомовним висловом подається описова парафраза англійською мовою. Практично, автор використовує перекладацькі трансформації в канві англослов'янського тексту. В цій ситуації доцільними виступають переважно дві трансформації: 1) транскрипція та транслітерація; 2) транскрипція та транслітерація з описовою парафразою або перекладом. Застосування названих прагматичних засобів вказують на те, що художній текст роману є орієнтованим на масову читачську аудиторію.

Мова є настільки невід’ємною від умов існування людини, що вона завжди присутня в будь-яких спробах охарактеризувати її [4, с.164]. Тут можна додати й те, що вона присутня і в характеристиці суспільства в цілому як носія мови. Мовна картина світу базується на декількох компонентах, а саме: лексиці, граматиці, ідеології мовної спільноти, історичній та соціальній формах існування мови, а також характеристиках самої людини [5, с. 115]. У Дж. Файндера на перший план виступають саме ідеологія і лексика, яка є прагматично насиченою, як наприклад “... try to worm the information out of him” [p. 23], “his mind was spinning” [p. 54]; “The meeting is sealed” (не просто “secret” а саме “sealed”), “the entire Communist Party apparatus” [p. 182] та інші. Однак в таких випадках лексика не є безпосередньо взятою з іншої мови, вона, завдяки комбінації названих вище трансформацій з дескриптивними поясненнями є адаптованою до рівня адекватного сприйняття рецептором твору. Приклади, наведені нижче, ілюструють це достатньо, а саме:

А. Транскрипція та транслітерація

Why don't you use the chyorny knod? [p. 277]; mokriye dela [p. 32]. Psikhkushka [p. 122];– Dobriy vecher. – Dobriy vecher, tovarishch [p. 162]. Ne plokho [p. 162]; militsiya, militsoneri [p. 223-224]; solyanka soup [p. 121];... the two zeks... had splashed acid in his face [p. 172]; millions of zeks were suddenly released [p. 173]; with their control in the rezidentura [p. 272]; I was guided by one of his secretaries into a shkaf and the back of the shkaf opened into the chairman's office. [p. 360]; he would be notified by ... fresh black smudges on the whiteinterior wall of the banya [p.393] та інші. У наступному прикладі “She wore a tattered overcoat, her blond hair covered in a babushka” [p. 465] спостерігаємо процес лексичної, точніше, семантичної асиміляції російського запозичення “babushka” шляхом метонімічного переносу значення. Це запозичення в англійській мові зазнає й лексичної асиміляції, вже утворені і похідні слова babushkaphobia [8]. Цей дериват означає страх, який відчувають деякі жінки, що онуки зіпсують їм кар’єру і світське життя.

Б. Транскрипція та транслітерація з дескриптивною перифразою або перекладом

У багатьох випадках, щоб уникнути порушення комунікативного акту, автор додає до транскрипції з транслітерацією ще й дескриптивну парафразу, як наприклад: nyekulturni, anunculturedpoor [p. 105]; pora, hurry, itistime [p. 134]. Цікаво, що при повторному вживанні пояснення зберігаються, щоб зняти можливі труднощі, які виникають у сприйнятті тексту (див. стор. 167: – speshi, – Pora (hurry, itistime)). В окремих випадках Дж. Файндер вдається до транслітерування в поєднанні з транскрибуванням цілих речень, що не є звичним: “Izvinitye” – he told the woman, “prostitute, ya ochen opazdivayu”. Forgive me I am running terribly late [p. 405]. У наступних прикладах ми бачимо, що російські слова транслітеруються навіть у відповідних граматичних формах, а саме: you get a foreigner around and then you get the cops and the GeBezhniki – and there is trouble [p. 465]; The National had a back staircase, used mostly by the maids and the dezhurnayas, the women who kept the keys on the floor [p. 477]. They were called the VV soldiers, the Vnutrennyaya Voiska or internal troops [p. 505]; a bottle of stolichnaya, Pertsovka, a pepper vodka [p. 462, 465]. “Privyet, Charlotte”, he said, – Privyet – Nu? – Vy byli pravy, you were right [p. 347]; I hear, they are the Staroobriatsy, the old Believers [p. 365]. Зображення цілих речень як іншомовних посилює ідею етнічної віддаленості мовних спільнот, про які йдеться.

Слід також відзначити, що транслітеруються саме ті слова, які відображають важливі поняття в суспільному житті та самому його устрою, як, наприклад, у таких реченнях: It is here that members of the Soviet nomenclature, the elite, receive their treatment [p. 431]; It was as she had expected, a spetzkhran, a locked secret collection [p. 435]. Ми бачимо, що Дж. Файндер транскодує також й індивідуальні поняття “Dochmoya” – Zelman said. “My daughter”. “Skoro budget”. It will be soon;... now is the site of the Hosteleradio, the state television and radio headquarters [p. 262].

Іноколи автор уникає транслітерації заради того, щоб відтворити поняття описово. Цікаво, що опис може бути досягнутим навіть і одним словом, як у випадку з відтворенням поняття легендарної радянської “авоськи”. Дж. Файндер знайшов блискуче рішення, назвати її “stringbag” (babushkas with their stringbags) [p. 234]. Якщо певною мірою емоційно забарвленій російській назві надана додаткова риса значення даного предмету (елемент несподіваності, випадковості), то в англійському еквіваленті ця суттєва риса не знайшла відтворення. В російському слові відчувається прагматична насиченість. Однак на початку 90-х років минулого століття, час в який розгортаються події, авоськи вже давно вийшли з побуту і тут зображення автора не зовсім відповідає дійсності. Теж саме стосується і лексичної одиниці “tovarishch”, яка нібито вживається у підпільній діяльності терористами. Це слово вживалось підпільниками на початку ХХ століття, а не в його кінці.

В окремих випадках протягом сюжету роману наводяться два варіанти відтворення одного і того ж поняття: наприклад, як вже згадане вище mokriyedela [p. 32], яке відтворюється також і за допомогою перекладу-запозичення: “... these particular illegals had to carry out “wet affairs”” [p. 272]. Мабуть, саме вузький лінгвістичний контекст підштовхнув автора до такого рішення, а не ситуативний контекст, як в першому випадку. Комплексне застосування перекладацьких трансформацій спостерігаємо і в наступному прикладі: there has been a Cheh Peh, “Malarek said, using the Centers Slang” for chrezvychainoye proisshestviye, anextraordinary incident [p.451]. Тут у першому випадку явною є транскрипція відомої російської аббревіатури “ЧП”, за якою подано далі транслітерацією повне поняття, а потім вже і його англійське тлумачення.

В тексті роману також трапляються запозичення, так звані “радянськи”, які за способом запозичення належать до “translationloans”, наприклад: communalapartment [p. 121]; labor-camp [p. 134]; а також акроніми “gulags” [p.235], Zil, як у такому реченні: “The three Zillimosines pulled past the do-not-enter signs” [p. 80]. В останньому прикладі “the do-not-enter signs” можна також віднести до запозичень типу “translation-loans”.

Таким чином, Дж. Файндер завдяки зазначеним вище засобам досягає виконання прагматичного надзавдання. Він надає достатньо достовірний, живий і яскравий опис умов життя іншої етнічної спільноти з розстановкою необхідних акцентів. Насиченість іншомовними загадковими або незвичними словами є своєрідним інтенсифікатором напруженості подій, що і відповідає вимогам трилера як жанру. Головна прагматична мета полягає, як це довів автор, у створенні переконання в тому, що співпраця між різними етнічними і соціально-політичними спільнотами здатна подолати існуюче або потенційне протистояння заради гуманістичних цілей.

Література:

1. Бориско Н. Ф. Діалог культур: необхідність, можливість і межі / Н. Ф. Бориско // Innovative Approaches to Teaching Foreign Languages and Cultures in the New Millennium. International Conference. Abstracts of Papers. Dnipropetrovsk, 2002. – С. 12-15.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Комиссаров В. Н. – М.: ЭТС, 2000. – 188 с.
3. Максимов С. Є. Культура, слово та переклад / С. Є. Максимов // Вісник Сумського державного університету. Серія "Філологічні Науки". – 2001. – № 5. – С. 100-104.
4. Рамишвили Г. В. Языкознание в кругу наук о языке // Вопросы философии. – 1981. – № 6. – С. 104-110.
5. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности // Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 108-172.
6. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988 – 215 с.
7. Finder J. The Moscow Club. N.Y., 1993. – 544 p.
8. The Longman Register of New Words. – L.: Longman, 1990. – 425 p.